

şitli rivayetler dolaşan Endülüs Emevî Halifesi II. Hişâm'ı bulduğunu ve onu İsbîliye'ye getirerek kendisine meşrû halife sıfatıyla biat ettiğini açıkladı (426/1035); böylece Hammûdîler'e bağlılığını resmen sona erdirmiş oluyordu. Ayrıca diğer mülükü't-tavâif de kendisi gibi davranmaya çağırırdı. Aslında İbn Abbâd'ın II. Hişâm diye ilân ettiği kişi ona çok benzeyen Halef el-Husrî adlı bir müezzindi. Ancak yine de Şii Hammûdîler'e bağlılığı içlerine sindiremeyen mülükü't-tavâiften bazıları için gerçeğini bilerek ya da bilmeyerek bu sahte halifeye biat etme kararı aldı. Burada önem taşıyan husus, yeni halifenin kendisine biat için gelenlere Ebû'l-Kâsım İbn Abbâd'ın oğlunu hâcib tayin ettiğini söylemesiydi. Böylece nüfuzunu İsbîliye dışına yaymak isteyen İbn Abbâd bu arzusunu meşrûlaştırma imkânına kavuşmuş oluyordu.

İbn Abbâd'ın bu tasarrufu karşısında maddî gücünün ve özellikle mânevî nüfuzunun tehlikeye girdiğini gören Yahyâ b. Ali b. Hammûd, kendisine tâbi Berberî liderlerini toplayarak İsbîliye'ye hücum etmek istedi. Fakat Berberî liderleri, şehrin kuvvetle tahkim edilmiş olmasına dikkat çekerek daha iyi sonuç alınabilmesi için hücum işini bir yıl sonraya bıraktırdılar. Bu durumu fırsat bilen İbn Abbâd, Karmûne'de bulunan Yahyâ b. Ali b. Hammûd'un üzerine, şehrin eski hâkimi Muhammed b. Abdullah el-Birzâlî tarafından da desteklenen oğlu İsmâil kumandasında bir ordu gönderdi. İsmâil şehri zaptetti ve Yahyâ çarpışmalar sırasında öldürüldü; böylece Hammûdîler'e ağır bir darbe indirilmiş oldu. Bu yenilgi üzerine Hammûdîler'in zayıflamaya başladığını gören mülükü't-tavâiften bazıları sahte halifeye olan bağlılıklarına son verdiler. İbn Abbâd, bunlardan Kurtuba hâkimi Ebû Hazm Cehver'i kararından vazgeçirmeye çalıştıysa da başaramadı ve üzerine yine oğlu İsmâil'in kumandasında bir ordu gönderdi; bu hareketiyle diğer mülükü't-tavâife gözdağı vermeyi de hedefliyordu. Ancak ordu, Kurtuba'da herhangi bir başarı kazanamadığı gibi geri dönerken Zirîler hânedanının Gırnata (Granada) Emiri Bâdis b. Habbûs'un hücumuna uğradı ve İsmâil öldürüldü (431/1039-40).

Ebû'l-Kâsım İbn Abbâd, 29 Cemâziyevle 433 (24 Ocak 1042) tarihinde vefat ettiğinde vâliat olan oğlu Ebû Amr Abbâd'a (el-Mu'tazid-Billâh) küçük fakat güçlü bir emirlik bıraktı. İsbîliye'ye hükmettiği sürece herhangi bir hükümdarlık lakap veya unvanı kullanmayan İbn Ab-

bâd zeki, uzak görüşlü, siyasî deha sahibi, zengin ve cömert bir idareci olmasının yanında şair, edip ve âlim kişiliğiyle de ün yapmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis*, Kahire 1966, s. 17, 23, 80-81; Dabbî, *Buğyetü'l-mültemis*, Kahire 1967, s. 29; Abdülvâhid el-Merrâkûşî, *el-Mu'cib fi telhîşi ahhâri'l-Mağrib* (nşr. Muhammed Saîd el-Uryân), Kahire 1383/1963, s. 100, 112-114, 126, 149, 152; İbnü'l-Ebbâr, *el-Hulle-tü's-siyerâ* (nşr. Hüseyin Münis), Kahire 1963, II, 34 vd.; İbn Hallikân, *Vefeyât*, Kahire 1310, II, 27; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, III, 194-196, 314-315; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb* (nşr. M. Ebû Dîf), Fas, ts., s. 148-153; Zehebi, *A'lâmü'n-nübela*, XVII, 527-530; Safedî, *el-Vâfi*, II, 212-215; İbnü'l-Hatîb, *A'mâlü'l-a'lâm* (nşr. E. Lévi-Provençal), Beyrut 1956, s. 152-153; Salâh Hâlis, *İsbîliye fi'l-karnî'l-hâmis*, Beyrut 1965, s. 111-126; A. Chejne, *Historia de la España musulmana*, Madrid 1980, s. 61-62; D. Wasserstein, *The Rise and Fall of the Party Kings*, Princeton 1985, s. 75-77, 119, 137-139; M. Abdullah İnân, *Devletü'l-İslâm fi'l-Endelüs*, Kahire 1408/1988, bk. İndeks; Hakkı Dursun Yıldız, "Abbâdîler", *DİA*, I, 15-16.

MEHMET ÖZDEMİR

İBN ABBÂD, Ebû'l-Velîd

(أبو الوليد ابن عباد)

İsmâil b. Muhammed b. İsmâil
b. Kureys b. Abbâd el-Lahmî
(ö. 410/1019 [?])

Abbâdî hânedanının kurucusu
Ebû'l-Kâsım İbn Abbâd'ın babası,
İsbîliye kadısı.

Aslen Lahmîler'e mensuptur. Atalarından Attâf b. Nuaym, 123 (741) yılında Belc b. Bişr'in maiyetindeki askerlerle birlikte Endülüs'e geçmiş ve Vâdilkebir'in (Guadalquivir) kıyısında İsbîliye'ye (Sevilla) bağlı bir köye yerleşmişti. Muhtemelen burada dünyaya gelen İbn Abbâd baba tarafından Arap, anne tarafından İspanyol'dur. Gençliğinde İbn Abdülber'le birlikte birçok âlimin meclislerine katıldı. İsbîliye'de Ebû Muhammed el-Bâcî'den, Kurtuba'da (Cordoba) Ebû Muhammed el-Asîfî'den rivayetlerde bulundu ve zamanla dinî ilimlerde temayüz etti. Hakkındaki bilgiler onun yalnız âlim değil irfan sahibi bir mürrşid, uzak görüşlü, zeki, zengin ve cömert bir insan olduğu yolundadır. Zenginliğini ifade eden bir rivayete göre oğlu Ebû'l-Kâsım'a bıraktığı servet İsbîliye'nin üçte birine denkti. Zenginliği ve cömertliği sebebiyle, Endülüs Emevî Devleti'ni parçalanmaya götüren iç karışıklıklar sırasında Kurtuba'dan kaçmak zorunda kalan birçok önemli şahsiyet onun himayesine sığınmıştır.

İbn Abbâd, II. Hişâm döneminde Hâcib İbn Ebû Âmir el-Mansûr tarafından Kurtuba Camii imam-hatipliğine, ardından İsbîliye kadılığına tayin edildi. Mansûr'un arkasından hâciblik makamını üstlenen oğlu Abdülmelik b. Mansûr el-Muzaffer onu kadılıktan azlettiyse de İsbîliye halkının ısrarı üzerine görevine tekrar getirdi. "Zü'l-vizâreteyn" unvanına sahip olan İbn Abbâd, kadılığın yanında şehrin asayiş işlerinin idare ve kontrolünü de üstlendi. Bu şekilde İsbîliye'nin idaresi büyük çapta onun eline geçti. Bulunduğu makamları kaybetmemek için halifelerle ve diğer devlet adamlarıyla iyi geçinmeye çalıştı ve böylece İsbîliye'de kendisinden sonra kurulacak Abbâdî hânedanı için uygun bir zemin hazırladı. İbn Abbâd 410 (1019) veya 414 (1023) yılında vefat etti.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hazm, *Cemhere*, s. 424; İbn Beşkûvâl, *eş-Şıla*, I, 103; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, III, 194; Nübâhî, *Târîhu kuğâti'l-Endelüs* (nşr. E. Lévi-Provençal), Kahire 1948, s. 94; R. Dozy, *Scriptorium Arabum loci de Abbâdîdis*, Leyden 1846, I, 220; M. Whishaw, *Arabic Spain*, London 1912; Salâh Hâlis, *İsbîliyye fi'l-karnî'l-hâmis*, Beyrut 1965, s. 118-119; M. Abdullah İnân, *Düvelü't-tavâ'if*, Kahire 1969, s. 32-33; Hüseyin Münis, *Me'âlimü târihi'l-Endelüs*, Kahire 1980, s. 369; Ahmed Bedr, *Târîhu'l-Endelüs*, Dımaşk 1983, s. 56; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), I, 323; Abdurrahman Ali el-Haccî, *et-Târîhu'l-Endelüsî*, Dımaşk 1407/1987, s. 387.

MEHMET ÖZDEMİR

İBN ABBÂD

el-MU'TEMİD-ALELLAH

(bk. MU'TEMİD-ALELLAH, İbn Abbâd).

İBN ABBÂD er-RUNDÎ

(ابن عباد الرندی)

Ebû Abdillâh Muhammed b. İbrâhîm
b. Abdillâh en-Nefzî er-Rundî
(ö. 792/1390)

Çayşü'l-mevâhib adlı eseriyle tanınan
Şâzelî şeyhi.

733'te (1333) Endülüs'ün güneyinde Merîni Emirliği'nin denetimi altında bulunan Runde (Ronda) şehrinde doğdu. Atalarından biri olan Abbâd'ın adına nisbetle İbn Abbâd diye anılır. Öğrenimine bölgenin meşhur âlim, hatip ve vâizlerinden olan babası ile fakih, kadı ve lugat âlimi olan dayısının yanında başladı. Merînîler'in Portekiz ve Kastilya kuvvetleri karşısında uğradığı yenilgiden sonra (1340) müslümanların bölgede zor duruma düş-

mesi üzerine 748'de (1347) Afrika'ya geçerek Fez'e gitti ve burada Mâlikî fakihî Şerîf et-Tilimsânî'nin öğrencisi oldu. Hal-fâviyyîn adlı Mâlikî medresesinde Ebû Abdullah el-Âbilî'den Eş'arî kelâmı ve Ebû Abdullah el-Makkarî'den hadis tahsil etti. Sûfî ve fıkıh âlimi Ebû Muhammed Abdünnûr el-İmrânî'den İmam Mâlik'in *el-Muvaţta'* adlı eserini okudu. Fas Sultanı Ebû İnân el-Merînî'nin ölümünden kısa bir süre sonra 1358'de Selâ'ya giderek Şâzeli meşâyihinden Ebû'l-Abbas İbn Âşir ile tanıştı. Bir süre Kuşeyrî'nin *er-Risâle'si*, *Ķütü'l-Ķulûb*, *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn* gibi tasavvuf klasiklerini okuyup inceledikten sonra İbn Âşir'e intisap etmeye karar verdi. Sıkı bir riyâzet dönemi geçiren İbn Abbâd, mürşidi vefat edince Tanca'ya giderek Ebû Mervân Abdülmelik adlı bir sûfiden istifade etmeye başladı. Meşhur eseri *Ġaysü'l-mevâhib-i 772-774* (1370-1372) yılları arasında burada kaleme aldı. Daha sonra Selâ'ya giderek 776 (1375) yılına kadar burada ikamet etti. Aynı yıl Fas sultanının tevcih ettiği, Kuzey Afrika'nın en eski ve en meşhur dinî müessesesi olan Karaviyyîn Camii'nin imam-hatiplik görevini kabul ederek Fas'a döndü ve bu görevi ölümüne kadar sürdürdü. Bazı kaynaklarda İbn Abbâd'ın hiç evlenmediği kaydedilir. Kabri Fas'ın meşhur ziyaret yerlerindedir. İbn Abbâd, *el-Hikemü'l-Âtâ'iyye* adlı eseriyile Şâzeliyye tarikatının geniş bir coğrafyada tanınmasını sağlayan İbn Atâullah el-İskenderî'den sonra tarikatın ikinci önemli temsilcisidir. İbn Atâullah daha çok Mısır bölgesini tesiri altına alırken İbn Abbâd Kuzeybatı Afrika ve Endülüs'ü etkilemiştir.

Eserleri. 1. *Ġaysü'l-mevâhib-i 'aliyye fi şerhi'l-Hikemi'l-Âtâ'iyye*. İbn Atâullah el-İskenderî'nin eseri üzerine yapılan en eski şerhtir. *el-Hikemü'l-Âtâ'iyye*'yi otuz altı defa okuduktan sonra şerhettiğini söyleyen Ahmed Zerrûk (ö. 899/1493), sonunda İbn Abbâd'ın şerhinden farklı bir eser ortaya koyamadığını itiraf etmiştir. İbn Abbâd, müridleri Yahyâ b. Ahmed es-Serrâc ve Süleyman b. Ömer'in isteği üzerine kaleme aldığı eserde, hikmetlerin sıralanışına müdahale etmeden Ebû'l-Hasan eş-Şâzeli, Ebû'l-Abbas el-Mürsî ve İbn Atâullah el-İskenderî'nin eser ve menkıbeleri başta olmak üzere çeşitli tasavvuf klasiklerinden faydalanmış, âyet ve hadislerle sık sık atıfta bulunduğu gibi Arap edebiyatından da örnekler ver-

miştir. *Ġaysü'l-mevâhib-i 'aliyye*'nin ilk baskısı 1285'te (1868) Bulak'ta yapılmış, eser daha sonraki yıllarda da birçok defa basılmıştır (Bulak 1287, 1299; Kahire 1297, 1304, 1306, 1313, 1358, 1988). *et-Tenbîh* adıyla da tanınan eserin ilmî neşri Abdülhalîm Mahmûd ve Mahmûd b. Şerîf tarafından gerçekleştirilmiştir (Kahire 1390/1970). Kaynaklarda İbn Abbâd'ın *el-Hikemü'l-Âtâ'iyye*'yi manzum olarak da şerhettiği kaydedilmektedir (Makkarî, III, 177). 2. *er-Resâ'ilü'l-kubrâ*. İbn Abbâd'ın müridi şeyh Yahyâ es-Serrâc'a gönderdiği, tasavvufî âdâb ve erkân konularını işleyen otuz sekiz mektuptan meydana gelmektedir (Fas 1320). 3. *er-Resâ'ilü's-şuğrâ*. Yahyâ es-Serrâc ile Muhammed Edîbe'ye yazılan ve tasavvufî nasihatleri ihtiva eden on altı mektuptan meydana gelir. Paul Nwyia tarafından *Lettres de direction spirituelle. The Rasâil as Sughrâ of Ibn Abbâd* (Beyrut 1958, 1974 [ilâvelerle]) adıyla yayımlanan eser A. Schimmel'in önsözü, John Renard'ın İbn Abbâd hakkında geniş bir inceleme yazısı ve İngilizce tercümesiyle birlikte *Ibn Abbâd of Ronda. Letters on the Şûfî Path* adıyla da neşredilmiştir (New York 1986).

İbn Abbâd'ın diğer eserleri de şunlardır: *Ed'îye mürettebe 'alâ esmâ'illâhi'l-hüsnâ, Taḥḳîku'l-'alâme fi aḥkâmi'l-imâme, Mecmû'atü'l-ḥuṭab, Resâ'il 'alâ Ķütü'l-Ķulûb, Fetḥu't-tuḥfe ve idâ'etü's-şurfe, Ecvibe fi mesâ'ili'l-'ulûm, Kifâyetü'l-muḥtâc* (Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 358; Ebû'l-Vefâ et-Teftâzânî, VI [1958], s. 254-256).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Hatîb, *el-İḥâta*, III, 252-256; a.mlf., *el-Keṭîbetü'l-kâmine* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1983, s. 40-44; İbnü'l-Kâdî, *Cezvetü'l-iktibâs*, Rabat 1393/1973, I, 315-316; Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, *Neylü'l-ibtihâc*, Trablus 1408/1989, s. 472-476; Makkarî, *Nefḥu't-ṭîb*, III, 175-178; Serkîs, *Mu'cem*, I, 157-158; Brockelmann, *GAL*, II, 143; *Suppl.*, II, 146, 358; P. Nwyia, *Ibn Abbâd de Ronda*, Beyrut 1956; a.mlf., "İbn Abbâd", *EP* (İng.), III, 670-671; Sarton, *Introduction*, III/2, s. 1452-1453; L. Gardet, "Quelques aperçus sur l'enseignement spirituel d'Ibn 'Abbâd de Ronda", *Actas*, Madrid 1964, s. 81-88; Ebû'l-Feyz el-Menûfî, *Cemheretü'l-evliyâ*, Kahire 1387/1967, II, 257; J. Renard, *Ibn Abbâd of Ronda, Letters on the Şûfî Path*, New York 1986, s. 1-54; *Nome-i Dânişverân-ı Nâşirî*, Kum, ts. (Dârü'l-Fikr), V, 232-240; Ebû'l-Vefâ et-Teftâzânî, "İbn 'Abbâd er-Rundî: ḥayâtühü ve mü'ellesâtüh", *Revista, Del Instituta de Estudios Islamicos en Madrid*, VI, Madrid 1958, s. 221-258; Hüseyin Laşey, "İbn 'Abbâd", *DMBİ*, IV, 180-181.

MUSTAFA KARA

İBN ABBÂD es-SÂHİB

(bk. SÂHİB b. ABBÂD).

İBN ABBAS

(bk. ABDULLAH b. ABBAS).

İBN ABDÛN el-FİHRÎ

(ابن عبدون الفهري)

Ebû Muhammed Abdülmecid
b. Abdillâh b. Abdûn
el-Yâbüri el-Kureşî el-Fihri
(ö. 529/1134)

Endülüs'lü vezir, kâtip ve şair.

440 (1048) yılı civarında Yâbüre'de (Evora) doğdu. On üç yaşlarında iken Ebû'l-Velid b. Zâbit en-Nahvî el-Mâlekî'den dil ve edebiyat dersleri aldı; ayrıca Ebû Bekir Âsım b. Eyyûb, Ebû Mervân İbn Sirâc ve A'lem eş-Şentemerî'den rivayette bulundu. Genç yaşta Yâbüre Emîri Ömer b. Muzaffer b. Eftas'ın ilgisini çekti. Ömer, Eftasiler'in son hükümdarı olarak Mütvekkil lakabıyla Batalyevs'te (Badajoz) iktidara gelince İbn Abdûn da onun kâtibi oldu. Batalyevsli bir Berberî hânedanı olan Eftasiler, 488 (1095) yılında Murâbit ordusu kumandanı Sîr b. Ebû Bekir tarafından kaldırılınca Murâbitlar'ın hizmetine girdi. Daha sonra Fas'a gitti ve Murâbit Hükümdarı Yûsuf b. Tâşfin ile oğlu Ali'nin kâtibi olarak görev yaptı. Bazı kaynaklarda vezirlik yaptığının belirtilmesi ve "zü'l-vizâreteyn" lakabıyla anılması, kâtip unvanının bazı devletlerde vezir karşılığında kullanılması sebebiyle olmalıdır. İbn Abdûn ailesini ziyarete gittiği Yâbüre'de 529 (1134) yılında vefat etti. Onun 520 (1126) veya 527'de (1133) öldüğü yolunda rivayetler de vardır (Kütübî, II, 388; Zehebî, XIX, 598).

Yüksek edebî kültüre ve güçlü bir hâfizaya sahip olan İbn Abdûn'un Ebû'l-Ferrec el-İsfahânî'nin *Kitâbü'l-Eğânî*'sinin tamamını ezberlediği rivayet edilir. Nesir ve nazımdaki üstün yeteneğine rağmen resmî ve özel yazılarından birkaç örnekle, kendisini üne kavuşturan *el-Ķaşîdetü'l-'Abdûniyye*'si dışında pek az şiiri günümüze kadar gelebilmiştir. Öğrencileri arasında Kâdî İyâz b. Mûsâ, Kâdî Ebû Abdullah İbn Zerkûn ve Feth b. Hâkân gibi tanınmış şahsiyetler vardır.

Eserleri. 1. *el-Ķaşîdetü'l-'Abdûniyye*. İbn Abdûn'un şöhretini borçlu olduğu bu